

**Н. Н. ЮСЕФ**

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

## **ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ (САУДІВСЬКА АРАВІЯ, ІРАН, ЄГИПЕТ)**

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 4(27), с. 62-71

*З набуттям незалежності Україна стала шукати на міжнародній арені партнерів по бізнесу та встановлювати офіційні контакти. Серед таких є країни Близького Сходу, а саме Саудівська Аравія, Іран та Єгипет. Нині існують реальні можливості для активізації усього спектру двосторонніх відносин, інвестиційного співробітництва з цими країнами.*

В узагальненому плані політика України щодо арабських країн була визначена у 1993 р. в “Основних напрямках зовнішньої політики України”, прийнятих як Постанова Верховної Ради України. У цьому документі відносини з арабськими країнами розглядаються як складова частина відносин з країнами Близького Сходу. Прагнення України до активної присутності на Близькому Сході викликане як політичними, так і торговельно-економічними чинниками.

У 1993 р. був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Саудівською Аравією. Саме Посольство України в Королівстві Саудівська Аравія (КСА) було відкрито у 1996 р.

За підсумками 2003–2009 рр. (рис. 1) експорт української продукції до Саудівської Аравії становив 3076,211 млн дол., тоді як загальний товарообіг між двома країнами — 3108,213 млн дол. Спочатку таке становище не насторожувало Саудівську Аравію. Справа в тому, що саудівсько-український товарообіг становить незначну частину загального саудівського товарообігу з іншими країнами, але нині ситуація змінилася. Про Україну заговорили в колах світової громадськості, її ринок став привабливим для міжнародних інвестицій [1, 3].

У структурі українського експорту до Саудівської Аравії переважають поставки сільськогосподарської продукції — 60,8 %, а саме ячменю, який використовується як корм для тваринництва. Останні чотири роки Україна є лідером у цій

сфері. Наші основні конкуренти у цій категорії — Німеччина і Росія. Проблема КСА в нестачі води. Для вирощування зелених кормів необхідно багато вологи. Проте уряд КСА ввів у дію національну програму заощадження та раціонального використання водних ресурсів. Також у структурі українського експорту 39 % займає металопродукція. Частки інших складових дуже незначні. На жаль, з 2000 р. товарна номенклатура експортно-імпорتنних операцій не розширилася.

Невисока частка імпорту саудівської продукції в Україну (2003–2005 рр. — 32 млн дол.) викликана, серед іншого, і тим фактом, що на Україну, Росію і Білорусь припадає лише одне посольство Саудівської Аравії з резиденцією посла КСА у Москві. Така ситуація явно не сприяє розвитку українсько-саудівських відносин. Для громадян України серйозною проблемою є отримання саудівських в'їзних віз. Україна не імпортує нафту і нафтопродукти з Саудівської Аравії. У структурі імпорту в Україну переважають овочі, продовольчі товари, хімікати.

Щодо товарообігу між країнами (рис. 2), то ми зараз можемо зафіксувати значний дисбаланс між експортом та імпортом на користь України. Із 3108,213 млн дол. двостороннього товарообігу 3076,211 млн дол. припадає на експорт української продукції. До сьогодні цей дисбаланс не викликав із саудівського боку питань, оскільки частина українсько-саудівського товарообігу становить дуже незначну частку зовнішньоторгівельної діяльності КСА [3].

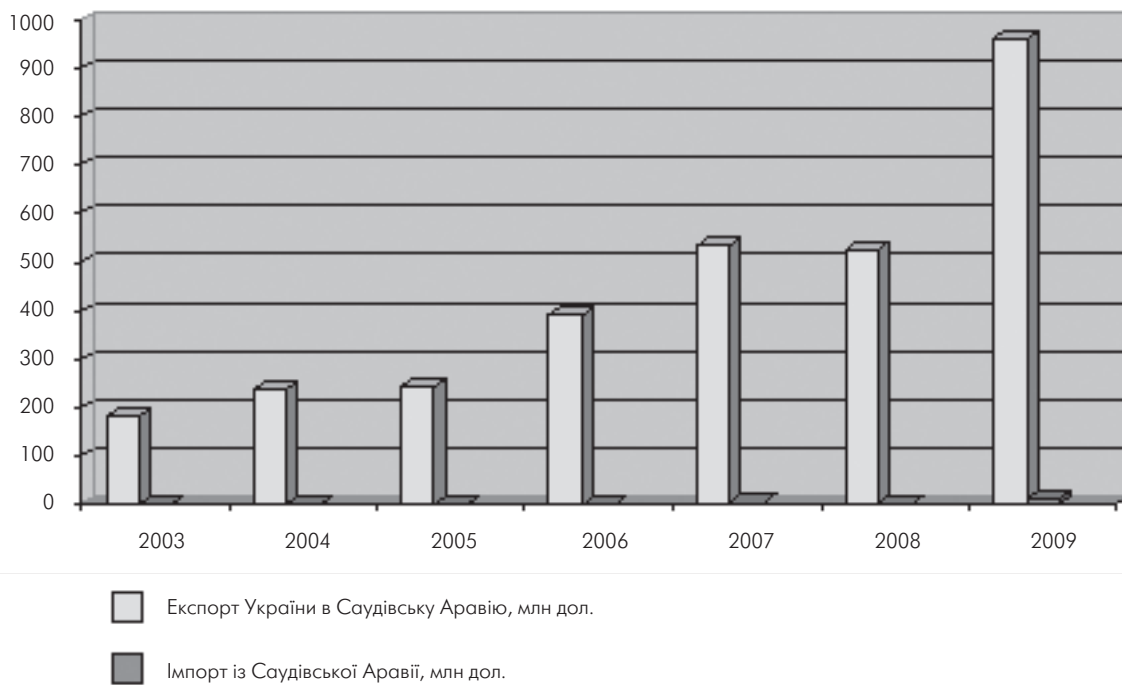


Рис. 1

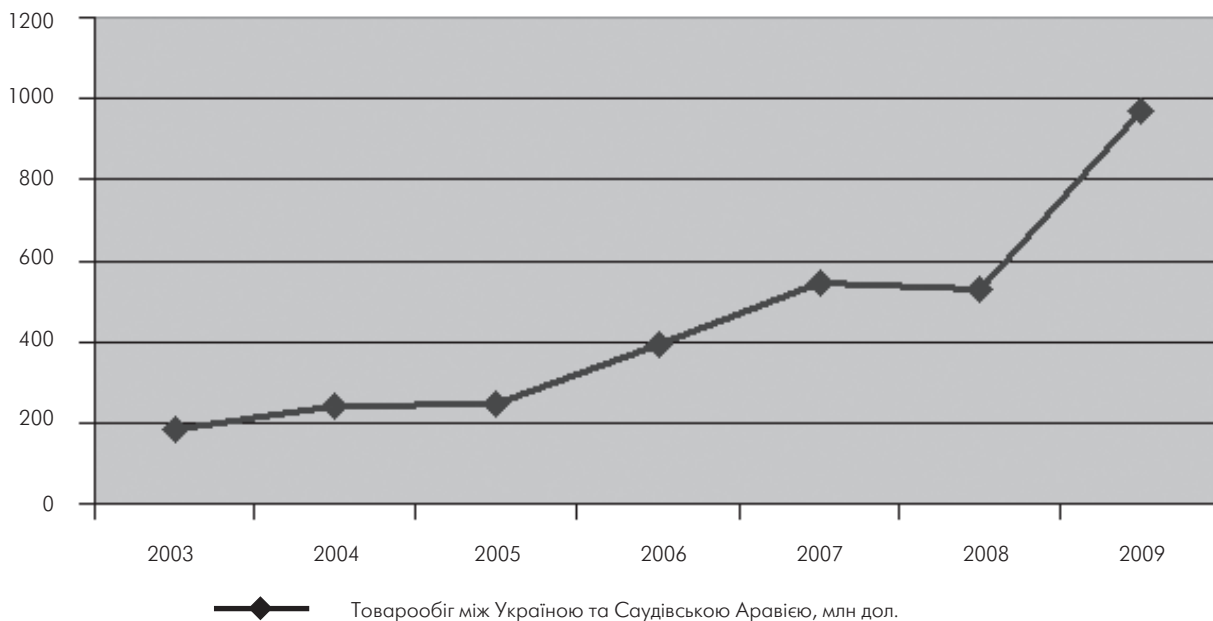


Рис. 2

Залежність двостороннього товарообігу від вузької номенклатури українського експорту є чинником нестабільності подальшого розвитку торговельного співробітництва. Ми маємо можливість розширити структуру двостороннього товарообігу за рахунок номенклатури товарів українського походження з високою додатковою

вартістю, впровадження українських технологій. Також ми повинні налагоджувати виробничу кооперацію між українськими та саудівськими підприємствами у харчовій галузі промисловості.

У цьому сегменті Україна може являти для Саудівської Аравії значний інтерес. Чим викликаний такий торговий дисбаланс на користь

України? Сальдо товарообігу — позитивне, на користь України — з 2003 по 2009 р. становило — 3044,207 млн дол. (рис. 3). Саудівський експорт в основному складається із сирової нафти і нафтопродуктів, надходження від торгівлі якими є основною статтею державних доходів (експорт нафтового сектора економіки КСА становив 106,7 млрд дол. у 2005 р.). Україна не імпортує нафту і нафтопродукти з Саудівської Аравії. Слід відзначити також незнання саудівськими підприємцями імпортного потенціалу України. Як вважають саудівські бізнесмени, високі імпортні мита на саудівські товари не сприяють їх експортним поставкам в Україну [3].

Нині існують реальні можливості для активізації всього спектру двосторонніх відносин, інвестиційного співробітництва. Серед факторів, що зумовлюють можливість подальшого розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва, — відсутність політичних перешкод, заохочення урядом КСА залучення сучасних іноземних технологій у країну, курс на подальший розвиток нафтового сектору економіки, необхідність забезпечення продуктами харчування динамічно зростаючого населення Саудівської Аравії. Треба активніше залучати саудівських інвесторів до процесу приватизації промислових та туристичних об'єктів, до розбудови сільського господарства, харчової переробної промисловості.

Щорічно імпорт сільськогосподарської продукції в КСА становить понад 5 млрд дол. Україна славиться своїм сільським господарством. Експорт ячменю і металопродукції далеко не відповідає всім нашим експортним можливостям на саудівському ринку [5].

Проглядаються і ключові елементи структури системи національних близькосхідних інтересів, які визначаються безпосередніми економічними потребами країни і необхідністю забезпечення її національної безпеки. З огляду на необхідність розв'язання проблеми диверсифікації джерел енергозабезпечення особливої уваги потребує розробка політики України щодо Ірану, Лівії та Сирії.

Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. “Шляхом європейської інтеграції” розглядає ринки Близького Сходу як найперспективніші для збуту української продукції машинобудівного комплексу та металопрокату, надання науково-технічних і будівельних послуг. Стратегія визначає, що в цих державах Україна могла б брати активну участь у будівництві насамперед об'єктів виробничої інфраструктури — мостів, доріг, шляхопроводів, портів, аеродромів,

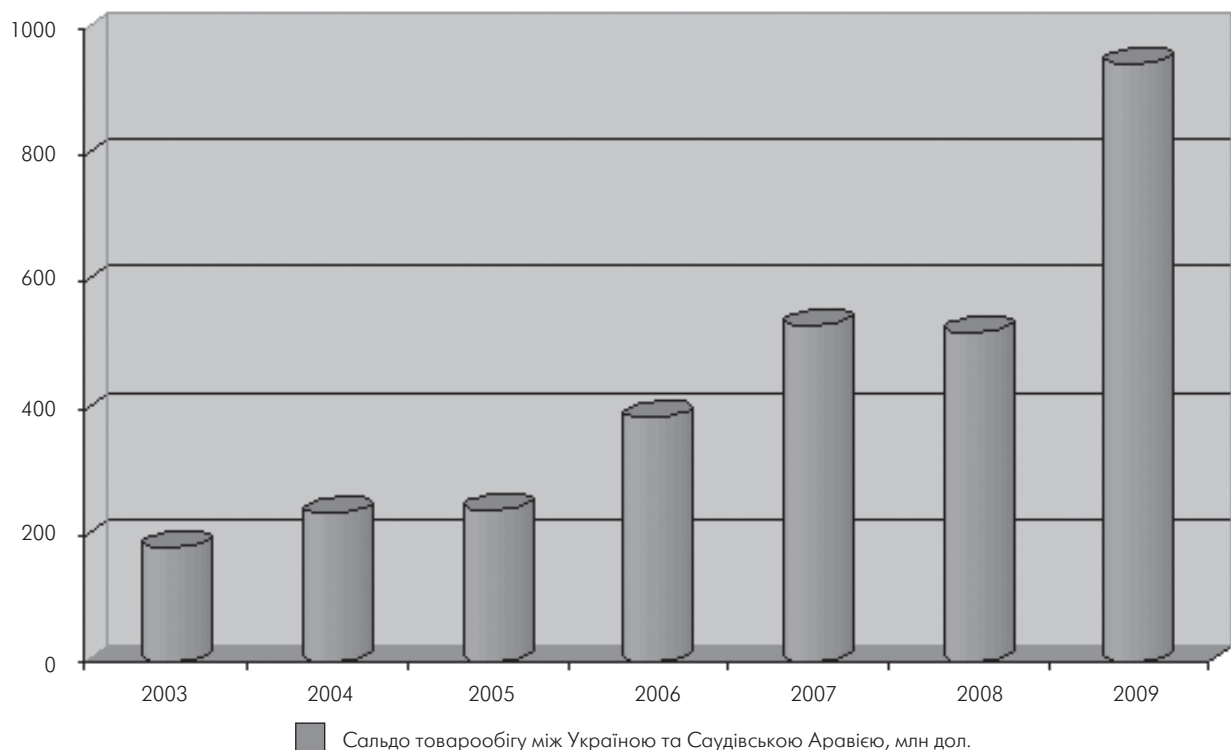


Рис. 3

залізниць, великих енергетичних і промислових об'єктів. Перспективним є розширення співробітництва з країнами близькосхідного регіону у військово-технічній сфері, загальне впровадження українських технологій з подальшим спільним освоєнням національних і регіональних ринків.

В умовах загострення боротьби за маршрути транспортування енергоносіїв Україна здатна активізувати свою політику на Близькому Сході з метою зміцнення власної ролі у сфері транзиту енергоносіїв до Європи: встановлення “особливих” відносин з деякими країнами дало б можливість українському факторові стати постійною величиною в близькосхідній політиці.

Щодо співпраці з Іраном, то саме він у 1990-ті роки був одним з найпріоритетніших у політиці України на Близькому Сході. З моменту проголошення незалежності в Україні склалися доволі сприятливі умови для встановлення відносин з Іраном. Це було зумовлено як змінами у самому Ірані, так і деякою мірою специфікою міжнародного становища Тегерана. Фактично процес формування ірано-українських відносин відбувався в умовах напівблокади Ірану з боку деяких країн Заходу (передусім Сполучених Штатів Америки), що, проте, не супроводжувалося застосуванням будь-яких санкцій з боку ООН, і, таким чином, не існувало обмежень у налагодженні зв'язків торговельно-економічного характеру. Ці обставини, поза сумнівом, створювали сприятливі умови. Була відсутня жорстка конкуренція з боку принаймні західних країн — для активного й масштабного розвитку відносин між країнами Іран був обмежений у виборі партнерів. А для України особливе значення мала проблема забезпечення енергоносіями: адже в Ірані зосереджено 14 % загальносвітових запасів газу (другий показник у світі) і 10 % — нафти [4].

Порівняно з іншими державами близькосхідного регіону, відносини з Іраном вирізнялися найбільшою інтенсивністю, масштабністю і розмаїтістю форм співробітництва. Іранська сторона неодноразово відзначала, що готова поставляти нафту і газ в Україну. Зокрема, заступник міністра закордонних справ Ісламської Республіки Іран Сайд Садеков Харразі заявляв: “Нам під силу забезпечити потреби України у нафті і газі. Це реально... З нашого боку немає жодних обмежень для продажу нафти і газу”. Відзначимо, що ще 7 січня 1992 р. було підписано протокол, відповідно до якого Іран висловлював готовність поставити Україні 5 млн тонн нафти танкерами у 1992 р. і довести обсяг поставок до 12 млн тонн у 1994-му. Іраном також було виділено Україні кредит на

суму 30 млн дол. для закупівлі нафти. Проте, як відзначив перший посол України в Ірані І. Г. Майдан, Україна не скористалася “можливостями отримання іранських пільгових кредитів, виділених під поставки їхньої нафти і газу, не змогла залучити й значні інвестиційні ресурси Ірану”.

Упродовж 1990-х та початку 2000-х років Іран демонстрував бажання домовитися з Україною щодо спільних енергетичних проєктів. Тегераном було здійснено й додаткові заходи щодо диверсифікації своїх енерготранспортних потоків. Так, спочатку 2000-го Іран став реалізовувати програму газопостачання до Туреччини (стратегічний союзник США і Великобританії). Проте експерти вважають, що пріоритетним для іранського газового експорту є західний напрямок. Тому що тільки вихід Тегерана на європейський газовий ринок може гарантувати приплив значних обсягів інвестицій в економіку Ірану. І основним напрямком іранського газового експорту є кавказько-європейський газотранспортний коридор [1].

Іран уже уклав угоду з Вірменією, яка раніше перешкоджала реалізації ірано-азербайджанського газового проєкту. (Одна з основних гілок іранського газотранзитного трубопроводу проходить через Карабах, який контролюється вірменами.) У 2001 р. перший етап будівництва гілки Іран — Вірменія було завершено. Потенційно це дасть можливість Вірменії одержувати 1,5 млн кубометрів газу щоденно. Нагадаємо, що міждержавна угода про будівництво цього газопроводу була підписана ще в 1992 р. і доповнена у травні 1995-го. Вартість будівництва газопроводу становила приблизно 124 млн дол., а проєктна потужність — 1 млрд кубометрів на рік. Надалі її планується довести до 5 млрд кубометрів (до 2009 р.). Таким чином, Тегеран створив усі необхідні умови для успішної реалізації своїх газоекспортних планів на Кавказі. Але для того щоб вийти на європейський ринок газу, Іран потребує транспортних потужностей країн Східної Європи — Росії або України. Російських газових магістралей у ЄС навряд чи вистачить на часткову диверсифікованість власного газового експорту. Тому газотранспортна система РФ у найближчій перспективі не зможе прийняти іранський газ. Таким чином, найбільш реальним шляхом для транспортування іранського газу до Європи є його прокачування через українську газотранспортну систему, яка має незадіяні резервні потужності й з'єднана із західними газопроводами. Саме тому на початку 2001 р. Тегеран значно активізував переговорний процес з Києвом.

Проміжний етап переговорів на урядовому рівні між Іраном та Україною про можливості транспортування іранського газу через українську ГТС до Європи відбувся на початку лютого 2001 р. під час офіційного візиту міністра закордонних справ Ірану Камала Харразі до Києва. Його продовженням стали переговори між українським прем'єром Віктором Ющенком і президентом Ірану Мохаммадом Хатамі у Тегерані 6–7 лютого 2001 р. Під час переговорів іранський міністр закордонних справ заявив, що Київ і Тегеран могли б приступити до будівництва газопроводу вже наприкінці 2001 р. За словами глави іранського МЗС, Тегеран зміг би забезпечити до 2005 р. газопоставки по даній магістралі в об'ємі 7 млрд кубометрів на рік [1].

Але на відміну від іранської сторони, українське керівництво не настільки оптимістично оцінило перспективи створення ірано-українського газопроводу. Так, міністр закордонних справ України Анатолій Зленко, коментуючи заяви свого колеги, зазначив, що “ідея приєднання іранського трубопроводу до української ГТС потребує серйозного технічного опрацювання”.

Але для того щоб організувати транзит іранського газу територією України, Києву потрібен, як мінімум, частковий перегляд україно-російських газових домовленостей. На що українська сторона на даному етапі навряд чи здатна. Останній раунд українсько-іранських газових переговорів відбувся влітку 2005 р., коли в Тегерані побувала делегація на чолі з тодішнім секретарем РНБОУ Петром Порошенком. Але американо-іранське протистояння і ядерні амбіції Ірану виявилися сильним стримуючим фактором. Тому очікувати відкриття “другого газового фронту” з боку Ірану найближчим часом Києву не доводиться [5].

В інших сферах співпраці України з Іраном розвивалося більш успішно. Складовою україно-іранських відносин на сучасному етапі є виробнича кооперація. У 1993 р. був підписаний контракт на виробництво в Ірані 43 літаків Ан-140 (кожен вартістю 9 млн дол.), випуск яких налагоджено у провінції Ісфаган. Перший Ан-140 піднявся в небо 7 лютого 2001 р. в річницю ісламської революції 1979 р. Персидська модифікація цих літаків була названа ІгАп-140. За оцінками західних аналітиків, вартість українського авіаційного проекту в Ірані сягає 4 млрд дол. Іранський клон харківського пасажирського літака коштує близько 8,5 млн дол. Ринок збуту – весь Близький Схід, де до 2010 р. авіаційний дефіцит сягне 1 тис. машин. З літа 2006 р., коли іранський Центробанк виділив 56 млн дол. на придбання ук-

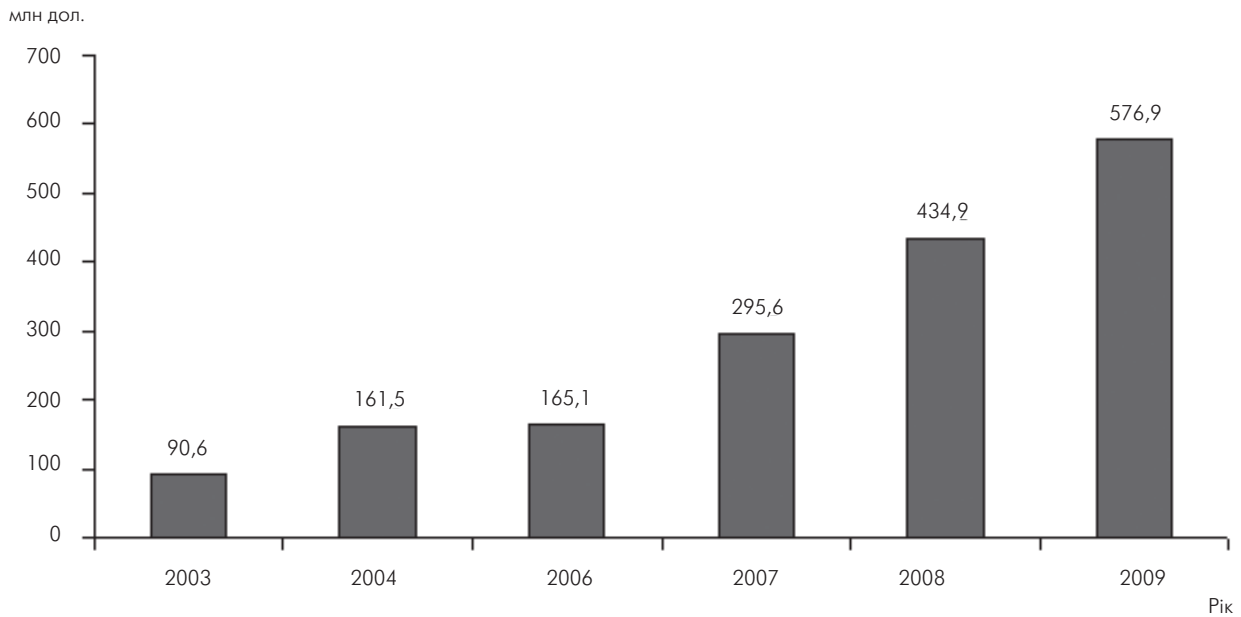
раїнських комплектуючих, робота над ІгАп-140 поживалася. Як повідомили в ХАГПП, два Ан-140, зібрані в Ірані, вже експлуатуються місцевою авіакомпанією *SAFIRAN*, ще одна машина проходить заводські випробовування. Харківські авіабудівники стверджують, що на 1 жовтня 2006 р. за іранським контрактом підприємство отримало 44 млн дол.

Український експорт охоплює в цілому кілька основних сфер: металургія і машинобудування, сільське господарство і нафтогазовий сектор (рис. 4). Успішне співробітництво саме в цих галузях не випадкове.

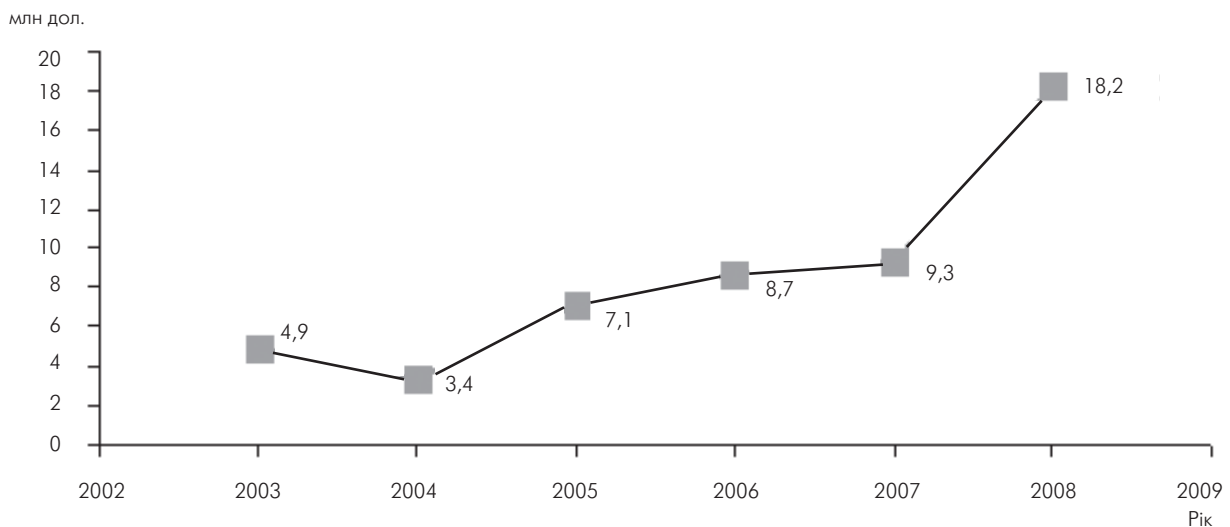
Наявність в Україні значних покладів залізних і марганцевих руд дало можливість вийти на близькосхідний ринок з достатньо конкурентоспроможною продукцією.

Важливе місце у близькосхідному експорті України посідає сільськогосподарські товари, а саме зернові. Уряд Ірану намагається активно диверсифікувати джерела імпорту зернових (рис. 5). Так, з постачання ячменю в Іран Україна є лідируючою країною. Говорячи про український експорт, варто приділити увагу поставкам цементу на ринок Ірану. Незважаючи на їх успішність і перспективність, все ж таки слід зазначити і стримування розвитку експортного потенціалу українських цементних заводів через відсутність цементного терміналу для транспортування морським шляхом [1].

На особливу увагу заслуговує нафтогазова сфера співпраці. Наявність таких корисних копалин, як нафта і газ, роблять Іран в цілому стратегічним партнером для України на світовій арені, тому що 80 %-ва монополія Росії на постачання енергоносіїв створює реальну загрозу національній безпеці нашої держави. Таким чином, диверсифікація джерел енергопостачання для України є стратегічним завданням. І в даному випадку, безперечно, сильним аргументом, на якому може зіграти Україна, є її геополітичне положення. Співпрацюючи у нафтогазовій сфері, Україна вже зайняла певне місце і в забезпеченні нафтовидобувних країн висококваліфікованими фахівцями і нафтовидобувними технологіями. У цілому ж, інтелектуальний потенціал України завжди користувався попитом на близькосхідному ринку. Адже неспроста чисельність студентів з Близького Сходу в українських вишах зростає з кожним роком. Іран з його високими темпами економічного зростання є одним з найважливіших регіонів. Це ринок, що розвивається, який відкриває величезні можливості для України. Зокрема, економічний потенціал близькосхідних держав



**Рис. 4. Експорт з України до Ірану**



**Рис. 5. Імпорт з Ірану до України**

робить його потужним джерелом інвестицій. Вигідність транзитного становища України зумовлена також і виходом до моря, а відтак і наявністю мережі портів. Найбільшими чорноморськими портами є Одеса, Іллічівськ, Херсон, Севастополь, Азовського – Маріуполь, Бердянськ, Керч. Відповідно, близькосхідні партнери України також володіють добре розвинутою системою портів: Іран – Абадан, Бендер-Хомейні.

Переваги: друге у світі місце з видобутку нафти серед країн ОПЕК; з 2000 р. на світовому

ринку зростають ціни на нафту. Потенціал для пов'язаних з цим промислових секторів і для збільшення виробництва традиційних експортних товарів – килимів, фісташок та ікри.

Таким чином, близькосхідний напрямок зовнішньоекономічної діяльності України на сучасному етапі її багатосторонньої дипломатії є перспективним і багатообіцяючим. Передусім Іран для України це:

1. Можливість диверсифікації джерел енергоспоживання, які внаслідок високої енерговитратності

українського виробництва для нашої держави є стратегічно важливими, тому що самостійно Україна в змозі забезпечити власні потреби в нафті і газі лише на 10–15 % і 25 % відповідно.

2. Джерело інвестицій зумовлене значним економічним потенціалом даного регіону.

3. Надзвичайно великий ринок збуту для українського експорту, який, на жаль, не відрізняється особливою різноманітністю, а отже, далеко не на всіх світових ринках може бути конкурентоспроможним.

Ще одна нова форма співробітництва між Україною та Іраном — контакти на рівні регіонів. Під час візиту міністра закордонних справ України Б. Тарасюка до Ірану у грудні 1999 р. було підписано Угоду про співробітництво між Харківською обласною державною адміністрацією і керівництвом провінції Ісфаган.

Незважаючи на успішний розвиток ірано-українських відносин, слід зазначити, що кінець 1990-х років був відзначений певним охолодженням у відносинах між Києвом і Тегераном, причиною чого певною мірою була відмова української сторони порушити харківські турбіни Бушерської АЕС. Такий крок Україна зробила під жорстким тиском з боку США та Ізраїлю. Відмовившись від поставок турбін Ірану, Україна, за різними оцінками, втратила від 400–500 млн дол. (при оцінці враховували факт потреби Бушерської АЕС у чотирьох енергоблоках) до 1,4 млрд дол. (з урахуванням ще й втраченої можливості приєднання до інших енергетичних контрактів в Ірані) [1, 4].

Посадові особи Тегерана неодноразово акцентували увагу на тому, що цей крок офіційного Києва жодним чином не вплинув на подальший

розвиток україно-іранських відносин. Однак реальний перебіг подій не підтверджував цих оцінок: вищезгадана акція України негативно вплинула на стан україно-іранських відносин. Деякою мірою це визнав у 1998 р. Бехзад Мазахері, який на той час був послом Ірану в Україні. В ексклюзивному інтерв'ю він заявив: “Відмова України від поставок викликала, м'яко кажучи, невдоволення у Тегерані. І хіба не резонне? Охолодження відносин між Києвом і Тегераном знайшло свій вияв, наприклад, у тому, що друге спільне засідання Міжурядової комісії з торговельно-економічного співробітництва відбулося не в 1997 р., як це було заплановано, а лише в серпні 2000-го. Фактично період після першого спільного засідання (1996 р.) і до середини 2000 р. характеризувався значним зниженням ролі Міжурядової комісії як основного механізму регулювання двосторонніх відносин. Напругу в ірано-українських відносинах було подолано лише нещодавно. Цьому сприяли зустрічі на вищому рівні між керівництвом України та Ірану в 2005 р. Варто відзначити, що товарообіг між Україною та Іраном з 500 тис. дол. США у 1992-му зріс до 443 млн дол. у 2004 р., а в 2006-му становив приблизно 595 млн дол. При цьому обсяги українського експорту до Ірану в 40 разів перевищують показники імпорту з цієї країни (рис. 6).

Взаємодоповнюваність економік, відносна територіальна близькість, перспектива освоєння іранського ринку і вихід до південних транспортних мереж, безумовно, роблять вигідним іранський напрям зовнішньоекономічних зв'язків і для державних компаній України, і для приватного підприємництва. Слід також зазначити, що

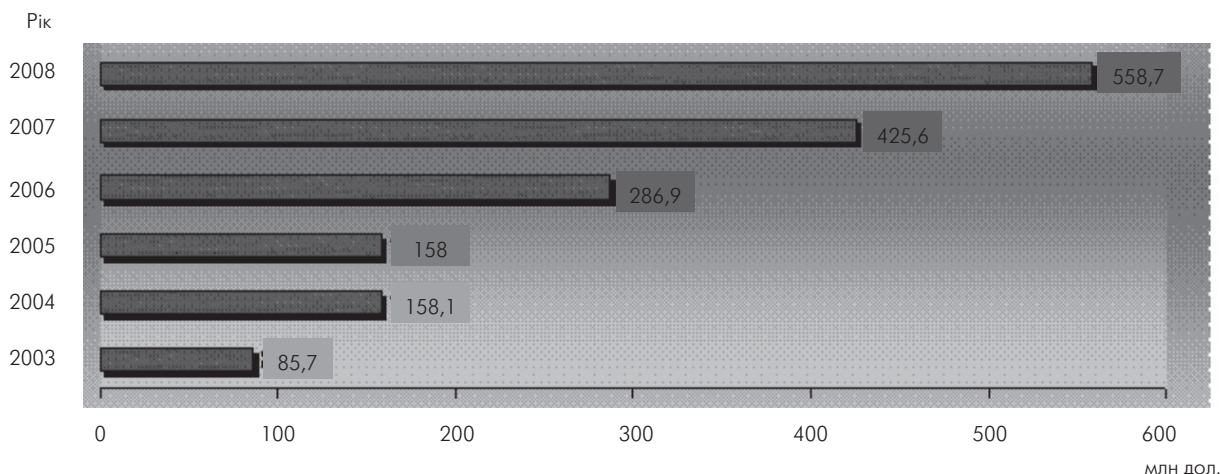


Рис. 6. Сальдо між Україною та Іраном

своєрідним індикатором поглиблення українсько-іранської взаємодії в окреслених сферах стало посилення зацікавленості ділових кіл обох країн у взаємному спілкуванні та прискоренні динаміки економічної активності на ринках цих країн. Про це свідчить проведення спільних бізнес-форумів, конференцій і семінарів.

У цілому залучення до спільних з іранською стороною економічних проектів потребують у довгостроковій співпраці використання сприятливих умов поживлення товарообміну, активізації підприємницької взаємодії ділових кіл обох країн, визначення загальних господарських інтересів у регіональних вимірах — усі ці напрями україно-іранської співпраці є надійним фундаментом розбудови двостороннього партнерства на рівні стратегічної взаємозацікавленості [5].

Нині ситуація з двосторонніми контактами між Україною та Іраном залишається незмінною, тобто поряд з торгівлею в окремих галузях (машинобудівній, хімічній) помічається стабільна індиферентність до поглиблення двосторонніх відносин [4].

Дипломатичні відносини з Єгиптом Україна встановила у 1992 р. У 1993 р. в Каїрі розпочало працювати українське посольство. На сьогодні між державами укладено 40 міждержавних, міжурядових і міжвідомчих протоколів, з яких 36 — діючі.

Правова основа України і Єгипту є найбільшою серед інших країн-партнерів на Близькому Сході.

Успішно розвивається українсько-єгипетське торговельно-економічне співробітництво (рис. 7). Як показано на рисунках, товарообіг між країнами з кожним роком зростає, водночас потенціал двосторонньої співпраці в торговельно-економічній сфері далеко не вичерпаний. Єгипет цікавить продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості (молоко, молочні продукти, яйця, мед, зернові культури, жири та олії рослинного і тваринного походження), чорні метали та напівфабрикати з них, олово та вироби з олова, легована сталь, електромашини, котли, аеронавігаційні і космічні апарати, продукція хімічної галузі (добрива, продукти неорганічної хімії, каучук, пластмаси, мінеральні продукти).

У структурі єгипетського експорту в Україну основу склали: сільськогосподарська продукція (цитрусові, зернові, овочі, коренеплоди), металургійна продукція, фармацевтика, скло та вироби зі скла.

Так, незважаючи на фінансово-економічну кризу, товарообіг між країнами стабільно високий (рис. 8, 9). Але слід зазначити, що урядом Єгипту були поставлені завдання захисту національного виробника і скорочення кількості безробітних, що зумовить скорочення ввезення імпортованих товарів, зокрема українських. Крім того,

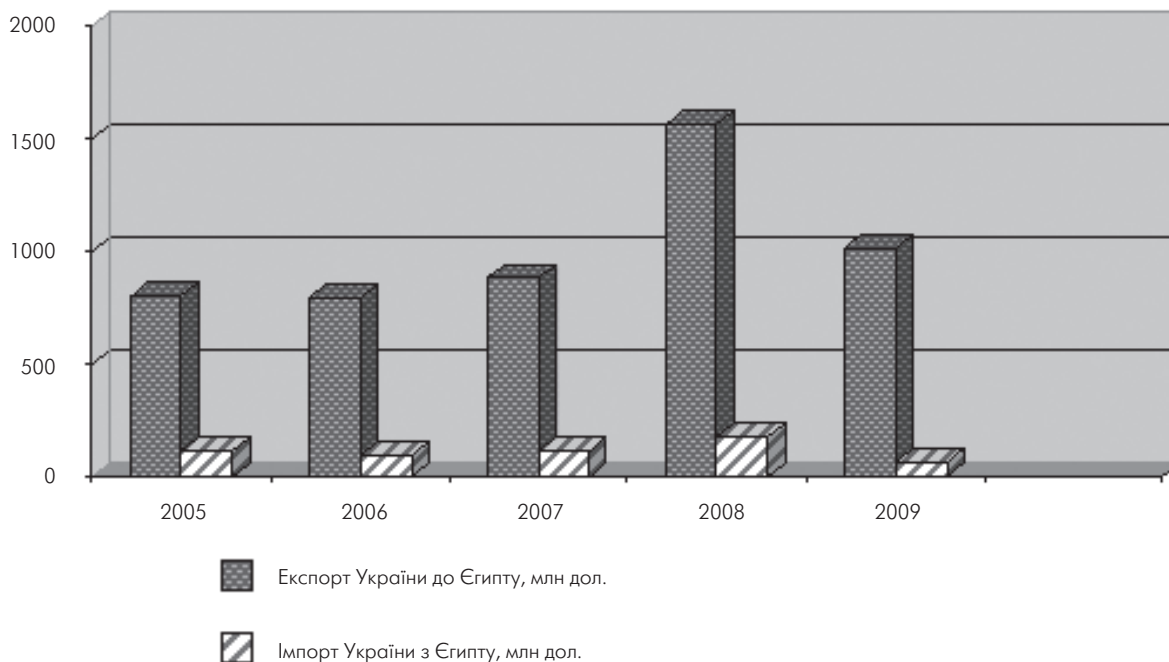
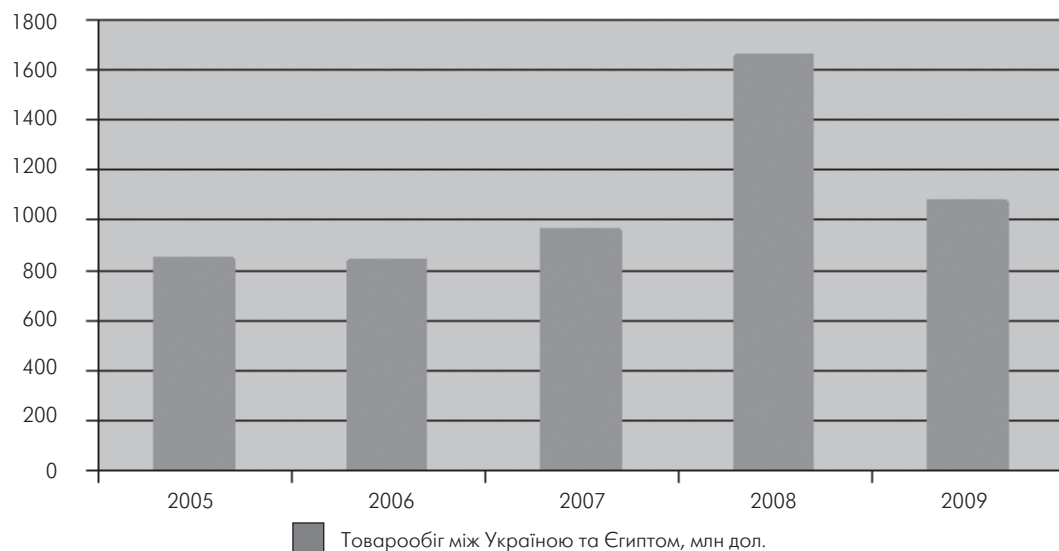
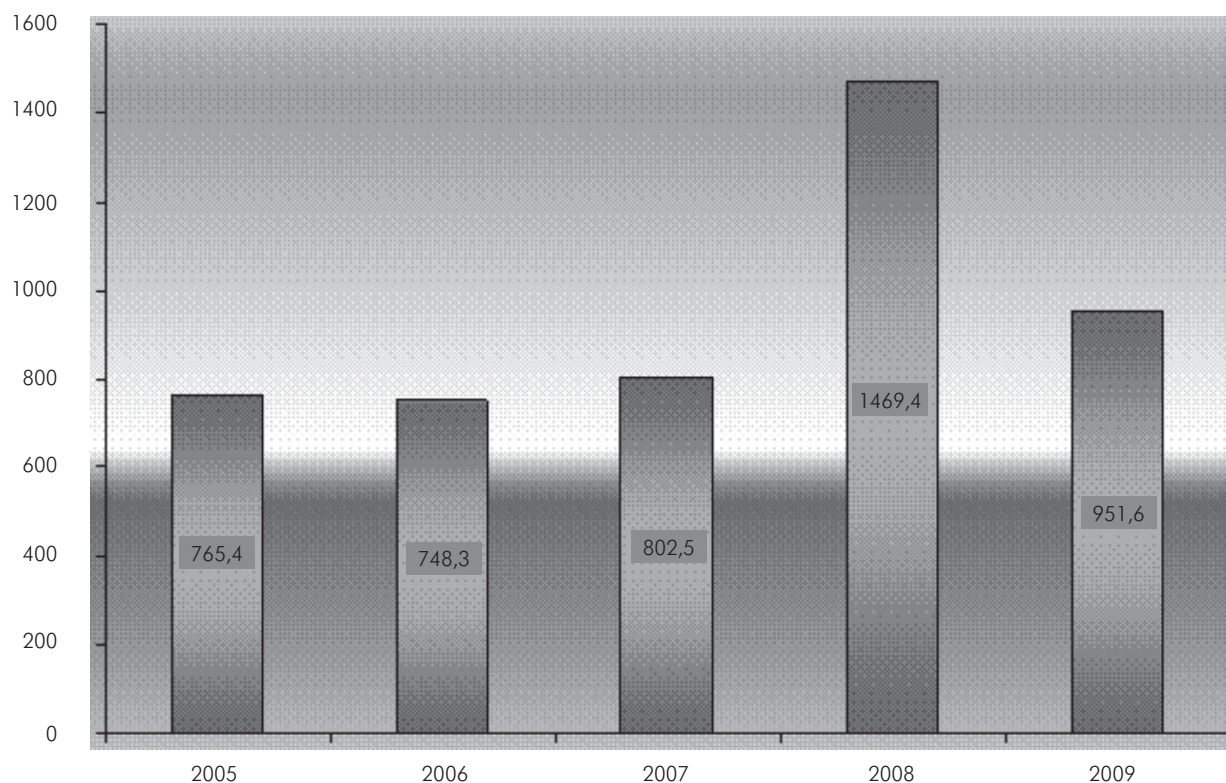


Рис. 7. Зовнішня торгівля України з Єгиптом у 2005–2009 рр.





**Рис. 8. Товарообіг між Україною та Єгиптом**



**Рис. 9. Сальдо зовнішньої торгівлі України з Єгиптом, млн дол.**

позиція України щодо іранської кризи досі не оприлюднена, через що в іранців може скласти враження, що українська позиція є цілком залежною від США, тобто не може бути спільною з прагненням Ірану розвивати свій “мирний атом”.

Варто відзначити, що така “невизначеність” шкідлива для перспектив будь-якої співпраці з Іраном. Тобто, не допускаючи близьких відносин з Тегераном, Київ, з одного боку, уникає ускладнення відносин з державами євроатлантичної

спільноти, втім, з другого — навмисно позбавляє себе будь-яких дивідендів від поглиблення двостороннього співробітництва з Тегераном. Серед факторів, що зумовлюють можливість подальшого розвитку двостороннього торговельно-економічного співробітництва України та Саудівської Аравії, — відсутність політичних перешкод, заохочення урядом КСА залучення сучасних іноземних технологій у країну, курс на подальший розвиток нафтового сектору економіки, необхідність забезпечення продуктами харчування динамічно зростаючого населення Саудівської Аравії.

Україна поки не має деталізованої концепції своїх національних інтересів на Близькому Сході, хоча нині вони значною мірою вже окреслені [5].



## Література

1. Електронні вісті /Украино-иранские торговельно-економические отношения развиваются/ <http://elvist.com/node/8032>
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2007 році: Статистичний збірник: У 3 т. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2008.
3. Українсько-саудівські відносини // <http://www.ukraineinfo.org/main ua/>
4. Україна і сучасний Схід: стан і перспективи співробітництва // Наук. вісн. Дипломатичної академії України. — Вип. 8. — К., 2006. — С. 244–320.
5. Юсеф Х. Економічне співробітництво України з державами Близького Сходу: проблеми та перспективи // Зб. праць вчених Ін-ту світової екон. і міжнар. відносин НАНУ. — Вип. 15. — К., 1998. — С. 23–29.
6. <http://ukrrudprom.com/digest/derdfggffg060808.html>

*Йдеться про становлення, розвиток та перспективи торговельно-економічних відносин між Україною та країнами Близького Сходу (Саудівською Аравією, Іраном, Єгиптом) і як фінансово-економічна криза вплинула на відносини України та Близького Сходу. Незважаючи на фінансово-економічну кризу, товарообіг між країнами стабільно високий. Нафтовий сектор — один з основних чинників, які впливають на торговельно-економічні відносини України та країни Близького Сходу (Саудівську Аравію, Іран, Єгипет).*

*Рассматривается становление, развитие и перспективы торговельно-економических отношений между Украиной и странами Ближнего Востока (Саудовской Аравией, Ираном, Египтом) и как финансово-економический кризис повлиял на отношения Украины и Ближнего Востока. Несмотря на финансово-економический кризис, товарооборот между странами стабильно высок. Нефтяной сектор один из основных факторов, влияющих на торговельно-економические отношения Украины и стран Ближнего Востока (Саудовской Аравии, Ирана, Египта).*

*The article describes the formation, development and prospects of trade-economic relations between Ukraine and the Middle East (Saudi Arabia, Iran, Egypt) and a financial crisis affected the relations between Ukraine and the Middle East. Despite the financial and economic crisis, trade between countries consistently high. The oil sector is one of the main factors that affect trade and economic relations between Ukraine and the Middle East (Saudi Arabia, Iran, Egypt).*

Надійшла 29 жовтня 2010 р.